

KNJIŽEVNOST

Janez Nared, Drago Perko (urednika):

Razvojni izzivi Slovenije

Regionalni razvoj 2

Ljubljana 2009: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 316 strani, 69 preglednic, 25 zemljevidov, 25 grafikonov, 9 diagramov, 10 shem, 1 fotografija, ISBN 978-961-254-147-7

Temeljni namen monografije *Razvojni izzivi Slovenije*, v kateri so predstavljeni le po tehtni presoji izbrani prispevki, je ugotoviti pomanjkljivosti slovenske razvojne strategije, katere so njene poti in stranpoti ter kakšne so bodoče razvojne možnosti. Avtorji na različne načine odpirajo pereča razvojna vprašanja na ravni države, regij, občin ali posameznega sektorja, pri čemer iščejo možne odgovore ter nove izzive, spodbude in priložnosti. Nekateri prispevki so bili predstavljeni na simpoziju Slovenski regionalni dnevi, izvedenem 24. in 25. septembra 2009 na Otočcu. Organiziral ga je Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU s sodelovanjem Službe Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko, Slovenskim regionalnim razvojnim skladom in Mestno občino Novo mesto.

Publikacija je razdeljena na 32 poglavij. Pri njihovi pripravi je sodelovalo 52 strokovnjakov, trije med njimi pri dveh poglavjih. Za mnoga poglavja je značilna kolektivna obravnava, ki edina omogoča celovitejše, s tem pa praviloma tudi jasnejše, bolj zgoščeno podajanje. Med avtorji je le 13 geografov, kar pomeni, da se je njihov delež s tretjinskega v prvi številki Regionalnega razvoja zmanjšal na četrtingskega v tej številki.

Za bolj nazorno predstavnost vsebine druge številke Regionalnega razvoja po zaporedju navajamo naslove poglavij:

- Načrtovanje, spremljanje in vrednotenje razvoja in razvojnih politik;
- Strategija razvoja Slovenije in gospodarska recesija;

- Slovenija: izziv »omogočajočega« razvoja;
- Kam so šla evropska sredstva za regionalni razvoj v prejšnjem programskem obdobju?
- Vloga transnacionalnih programov pri doseganju razvojnih ciljev Slovenije;
- Konceptualna refleksija Strategije razvoja Slovenije;
- Realizacija smernic Kjotskega protokola in Nature 2000 v Strategiji razvoja Slovenije;
- Vključevanje okoljevarstvenih meril v sektorske politike;
- Vloga celovite presoje vplivov na okolje za zagotavljanje trajnostnega razvoja na primeru Kobilarne Lipica;
- Paradoks lizbonske in slovenske razvojne strategije;
- En prostor – en načrt (priložnost za učinkovitejše regionalno načrtovanje);
- Prebivalstveni in stanovanjski vidiki razvoja slovenskih regij,
- Vpliv migracij na potrebe po stavbnih zemljiščih v slovenskih regijah,
- Naravne nesreče kot omejitveni dejavnik razvoja,
- Vloga prometne dostopnosti v strateških prostorskih dokumentih Slovenije,
- Urejanje razvoja igralništva v funkciji razvojne politike države;
- Odnos srednješolcev do podjetništva;
- Spremembe v obsegu in globini relativne revščine, subjektivni percepciji revščine in dohodkovni neenakosti v Sloveniji v obdobju 1997–2007;
- Razlike v umrljivosti v Sloveniji;
- Razvoj nevladnih organizacij in Strategija razvoja Slovenije;
- Nacionalni razvojni projekti in prepoznavnost države;
- Prost dostop do slovenske e-dediščine in njena vloga pri izgradnji nacionalne identitete;
- Analiza prilagajanja in ustreznosti prioritetenih področij znanstvenoraziskovalnih dejavnosti;
- Statistika cen nepremičnin v luči merjenja kapitala;
- Uporaba e-tehnologij za razvijanje čezmejnih e-regij;
- Z informacijsko tehnologijo podprta izvedba sestankov regionalnih razvojnih odborov v fazi zbiranja idej;
- Vrednotenje regionalnih razvojnih programov z vidika doseganja skladnosti regionalnega razvoja in uresničevanja lizbonskih kriterijev;
- (Ne)sonaravnost razvoja slovenskih regij;
- Tipi naravne pokrajine kot dejavnik regionalnega razvoja in razvojnih razlik v Sloveniji;
- Razvojna ogroženost regij in stalne selitve;
- Občine kot nosilke regionalnega razvoja;
- Učinkovitost politike skladnega regionalnega razvoja v obmejnih območjih.

Iz vseh teh naslovov je razvidno, da je obravnavana tematika razmeroma raznolika in, kar je značilno za regionalno načrtovanje, interdisciplinarna. Tako so v monografiji na enem mestu zbrani pogledi mnogih vodilnih slovenskih strokovnjakov s področja regionalnega načrtovanja in posameznih znanstvenih disciplin, ki so njegova nepogrešljiva infrastruktura. Njihove kritične analize in ocene bodo zagotovo pripomogle k uspešnejšemu uveljavljanju raznih segmentov regionalnega razvoja, pri čemer gre, če povzamemo misli iz predgovora ministrice Zlate Ploštajner, za svojevrsten prispevek v širšo evropsko zakladnico pogledov na razvoj. Publikacija namreč promovira Strategijo razvoja Slovenije kot strategijo trajnostnega razvoja, objavljene razprave o različnih vidikih izvajanja razvojne strategije pa kažejo na široko zavedanje o večplastnosti tega pojava. Monografija je tudi sporočilo državi, da se ne sme vdati skušnjavi sama določati smer in vsebino razvoja, čeprav se to marsikdaj in marsikomu zdi najlažje in najceneje. Razvoj in zagotavljanje trajnosti sta namreč skupna odgovornost tako občin, razvojnih regij in države kot tudi socialnih partnerjev organov Evropske unije in civilne družbe. Čeprav je bila Strategija razvoja Slovenije sprejeta šele pred nekaj leti, s spremenjenimi makroekonomskimi razmerami potrebuje popravke, ki bodo razvoj države in njenih regij preusmerili v trajnostno sprejemljivejšo smer.

Obdobje gospodarske in finančne krize je zagotovo primerno za udejanjanje takšne vizije regionalnega razvoja Slovenije, po katerem je treba razvijati dinamične in ustvarjalne regije z lastno identiteto,

za katero sta značilni prepoznavnost in specializiranost. Le dobro organizirane in učinkovito upravljane regije bodo sposobne zaznavati in sebi v prid izkoriščati globalne razvojne priložnosti.

Pri tem se ideja o trajnostnem razvoju bolj kot ovira čedalje bolj kaže kot edina realna razvojna možnost. Zdajšnji razvojni koncept namreč preveč poudarja ekonomsko komponento razvoja in se, kljub naši utvari o njegovi neranljivosti, kaže kot šibek, s socialnega in okoljskega zornega kota pa celo nepošten. Očitno je, da pri načrtovanju razvoja ne zadoščajo le gospodarska, socialna in okoljska komponenta, ampak jih je treba nadgraditi še z etično, ki je lahko ključni moment pri iskanju ustreznih razvojnih paradigem.

Drago Kladnik

Brigita Jamnik, Aleš Smrekar, Borut Vrščaj:

Vrtičkarstvo v Ljubljani

Geografija Slovenije 21

Ljubljana 2009: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 224 strani, 120 fotografij, grafov in zemljevidov, 20 preglednic, ISBN 978-961-254-150-7

21. knjiga zbirke Geografija Slovenije je rezultat interdisciplinarnega preučevanja pojava vrtičkarstva na območju Mestne občine Ljubljana, to je na območju Ljubljanskega polja in Ljubljanskega barja. Monografijo so zasnovali kemičarka, geograf in agronom – pedolog, sodelovali pa so še številni drugi strokovnjaki s področij agronomije, kemije, fizične in socialne geografije, hidrogeologije, ekologije oziroma varstva okolja, vodnega gospodarstva in prostorskega načrtovanja.

Ena značilnih mestnih dejavnosti oziroma tipov rabe tal je predstavljena z najrazličnejših vidikov: zgodovinskega, ekonomskega, socialnega, psihološkega, poudarjeni pa so okoljevarstveni, zdravstveni in upravnonačrtovalski vidik.

Glede na to, da so sodelovali pripadniki zelo različnih strok, je bilo treba najprej uskladiti terminologijo. Tej so avtorji posvetili eno uvodnih poglavij, na koncu pa so dodali še terminološki slovar.

Predstavili so zgodovinski razvoj vrtničarstva po svetu, v Evropi in pri nas in izvedli medsebojne primerjave. Opravili so obsežno terensko delo in pojav osvetlili s pomočjo anketiranja ter analiz socialnoekonomskih značilnosti prebivalcev – uporabnikov vrtničkov (izvor, starostna, spolna in izobrazbena struktura, delovna aktivnost, gostota in tip poseljenosti), analiz vrtničkov (lokacija, razporeditev, velikost, raba zemljišč, ugotavljanje kakovosti prsti, lastnosti rastlin in lastnosti podzemne vode z vzorčenjem ter kemijsko in fizikalno analizo, infrastrukturna opremljenost, lastniške razmere, vrste objektov na vrtničkih, dostopnost, oddaljenost od stalnih bivališč) in analiz medsebojnih odnosov in vplivov med vrtničkarji in urbanim okoljem.

Tudi v Ljubljani so se značilnosti vrtničarstva močno spreminjale. Po 2. svetovni vojni so se pojavili povsem novi motivi za obdelovanje zemlje. Vse manj je bilo eksistenčnih razlogov, rasli pa so pomen vrtničarstva kot prostočasovne dejavnosti, pomen stika z naravo in sprostitve zaradi siceršnje prostorske utesnjenosti. Rasle so potrebe po fizični aktivnosti, druženju in možnosti pridelave zdrave hrane.

Ker je razvoj vrtničarstva vse 20. stoletje potekal stihijno in ker vrtničkarji niso bili ozaveščeni in seznanjeni s širšo problematiko, so bili ti na eni strani žrtev okoljsko negativnih pojavov (bližina prometnic, industrije, onesnaženost prsti, hrup, neugodne vodne razmere), na drugi strani pa so se sami pojavljali kot onesnaževalci okolja (nepriprava gnojenje in uporaba fitofarmaceutskih sredstev, ogrožanje podzemne vode oziroma vodovarstvenih območij, infrastrukturna neurejenost, estetska oporečnost).

Vrtničarstvo v Ljubljani je doseglo največji obseg (267 ha) sredi devetdesetih let 20. stoletja, ko se je z dejavnostjo po oceni ukvarjalo 12.000 vrtničkarjev. Ob prelomu tisočletja pa se je že kazal drugačen trend; s sodobnimi družbenopolitičnimi spremembami oziroma spremembami načina življenja in zaradi poostrenih pogojev oziroma zahtev v prizadevanju za bolj trajnostni razvoj se je dejavnost začela krčiti. Do leta 2005 naj bi število vrtničkarjev že upadlo na 10.000. Leto kasneje so mestne oblasti ostro ukrepale proti nelegalnim vrtničkarjem, vrtnički in vrtničarstvo pa so prvič postali sestavni del prostorskih načrtov. Krčenje zemljišč z vrtnički so tako povzročili tudi novi standardi in leta 2008 jih je bilo še 218 ha ali skoraj petino manj kot v času največjega razmaha.

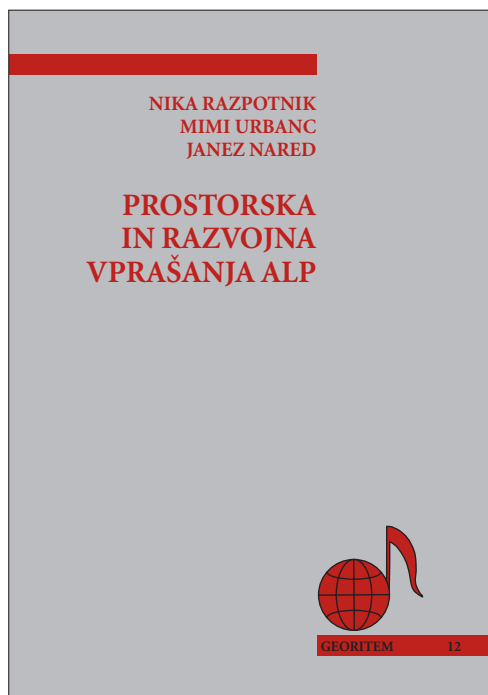
Cilj interdisciplinarne raziskave je torej bil, povezati predstavnike vrtničkarjev, mestnih oblasti in stroke ter dejavno prispevati k pozitivnim premikom na področju načrtovanja vrtničarstva. To pomeni upoštevati minimalne lokacijske standarde, pomagati pri odkrivanju najprimernejših lokacij za ureditev vrtničkov in predlagati, s katerih lokacij bi bilo z vidika trajnostnega razvoja in dolgoročne zaščite vodnih virov vrtničke še treba črtati. Prav tako so pomembni predlogi glede takojimenovanih mikroelementov urejanja vrtničkov (temeljna infrastrukturna opremljenost, dostopnost, skupni prostori, videz, funkcionalnost, enotnost, velikost), posebej pa predlog stalnega ustreznega izobraževanja vrtničkarjev, s čimer se lahko njihova okoljska ozaveščenost in stanje v okolju bistveno izboljšata.

Maja Topole

Nika Razpotnik, Mimi Urbanc, Janez Nared:
Prostorska in razvojna vprašanja Alp
Georitem 12

Ljubljana 2009: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 94 strani, 15 slik, 24 preglednic, ISBN 978-961-254-128-6

Alpe podobno kot druga gorovja izkazujejo izrazito razvojno dvojnost. Na eni strani nekatera dobro povezana in dostopna dolinska območja doživljajo blaginjo, ki je pogosto povezana s suburbanizacijo predalpskih metropolitanskih območij, na drugi strani pa obstajajo območja, ki za ljudi in kapital niso več zanimiva in so zato podvržena depopulaciji. Urbanizacija Alp se spreminja, zlasti zaradi vpliva strukturnih sprememb v gospodarstvu. Globalizacija in temeljni kulturni premiki v družbi vodijo k bolj izraziti internacionalizaciji tudi bolj odročnih alpskih pokrajin. Za alpski prostor se navaja zlasti rast

in širitev rekreacijskih funkcij iz večjih mest proti podeželju, ki zato počasi pridobiva urbane funkcije in vse bolj urbano podobo. Na drugi strani starejša mestna središča z bogatimi zgodovinskimi in kulturnimi zmožnostmi pogosto stagnirajo, če se nahajajo zunaj razvojnega kroga, ki se običajno izoblikuje okoli večjih metropolitanskih območij. S temi in drugimi vprašanji se ukvarja knjiga *Prostorska in razvojna vprašanja Alp*, ki je v bistvu povzetek dragocenih rezultatov projekta DIAMONT, ki je potekal v okviru Interreg IIIIB programa za območje Alp.

Zanimivo je zlasti prvo poglavje knjige, ki skuša preseči prevladujoče »ekonomsko« gledanje na razvoj določenega prostora in skuša vpeljati širši pogled, ki temelji na kulturnih razlikah. Pomen kulturnih dejavnikov za regionalni razvoj je v svetovni literaturi običajen predmet raziskovanja, a precej pogosteje na teoretski kot praktični ravni. Zato je to poglavje zelo zanimivo, saj predstavlja strukturiran in nazoren prikaz vpliva kulturnih dejavnikov na regionalni razvoj. Izsledki temeljijo na analizi vprašalnika ključnih strokovnjakov iz alpskega prostora in nudijo zanimive, mestoma presenetljive rezultate. Analiza tako kaže, da trajnostni razvoj, ki je paradigma številnih evropskih razvojnih dokumentov, za anketirane strokovnjake ne predstavlja strateške prednosti v regiji.

Naslednje poglavje je analiza stanj in teženj v prostoru Alp. A ne gre zgolj za klasično kvantitativno analizo na podlagi podatkovnih baz, temveč širšo mnenjsko analizo strokovnjakov oziroma izvedencev z metodo delfi analize. Izoblikovale so se najpomembnejše grožnje razvoja Alp tako v sedanjosti kot v bodočnosti, med njimi pa je najbolj izpostavljen proces marginalizacije alpskega podeželja, zlasti tistega, ki sloni na kmetijstvu in gozdarstvu ter je podvržen izseljevanju in staranju prebivalstva. Poudarjeni so tudi problemi zaraščanja kulturne pokrajine z gozdom, širjenjem urbanizacije na ranljiva podeželska območja, gospodarska stagnacija zaposlitvenih središč, slaba opremljenost središčnih naselij s funkcijami in podobno. Nadalje je predstavljena tudi bolj klasična razvojna tipizacija na podlagi več kot 80 podatkov, zbranih za celotni alpski prostor na občinski ravni. Zemljevid omenjene tipizacije kaže, da so južni obronki Alp, med katere spadajo tudi slovenske Alpe, razvojno najbolj ogroženi.

Dodatna vrednost knjige je tudi ta, da se avtorji ne zaustavijo zgolj na znanstveni analizi problemov regionalnega razvoja Alp, ampak skušajo narediti tudi korak naprej. V poglavju o instrumentih spodbujanja regionalnega razvoja so opredeljeni zakoni in predpisi, instrumenti prostorskega načrtovanja, gospodarske spodbude, prostovoljni sporazumi, raziskave in informacije na vseh prostorskih ravneh, od občinske do evropske. Avtorji so tako pripravili bogat seznam instrumentov regionalnega razvoja za celotne Alpe, pri čemer so najštevilčnejši prostorsko-načrtovalski, nato pa gospodarski instrumenti. Izbrani instrumenti so bili nato še dodatno preverjeni na izbranih območjih, kjer so skušali opredeliti relevantnost oziroma vpliv in izvedljivost posameznih instrumentov na dejanski razvoj. Avtorji nadalje tudi zagovarjajo participativen proces spodbujanja regionalnega razvoja, zato podrobno opisujejo izkušnje in spoznanja s šestih testnih območij, kjer so bile organizirane delavnice z lokalnimi deležniki. V tem procesu so lokalni deležniki sami ugotavljali priložnosti in nevarnosti razvoja regije, v kateri živijo, s strani strokovnjakov je bila določena le metoda in glavni cilj delavnice.

Knjiga je primerno zaključena s pogledom na razvojna vprašanja slovenskih Alp. Avtorji tako ugotavljajo, da kulturni dejavniki, kot so jezik, prisotnost manjšin in kulturna prvobitnost, predstavljajo pomembnejše dejavnike regionalnega razvoja slovenskih Alp kot v ostalih državah. Manj pa se razlikujejo slovenske Alpe po glavnih razvojnih problemih, ki tarejo preostala alpska območja: marginalizacija odročnejših območij, zaraščanje z gozdom, podnebne spremembe in negativen vpliv na zimski turizem ... Poseben poudarek namenjajo avtorji občini Idrija, kjer sta bili izvedeni dve delavnici in koder so občani sami opredelili vse probleme pa tudi priložnosti za nadaljnji razvoj občine.

Knjiga je edinstvena iz dveh razlogov. Prvi je njena širina. Razvojnih problemov Alp se loteva iz kompleksnega, večdisciplinarnega pristopa in zajema kulturne, gospodarske, prostorske in druge vidike regionalnega razvoja. Hkrati analizira celotne Alpe, ne le posamična območja. Druga posebnost je njena aplikativnost – knjiga ni zgolj študija razvojnih problemov alpskega območja, ampak nakazuje tudi možne metodološke pristope reševanja in pospeševanja razvoja, ki bi bili primerni tudi za druga območja. Podaja inovativne primere vključevanja javnosti v procese odločanja in je zato nepogrešljiva za vse tiste, ki se ukvarjajo z regionalnim in prostorskim načrtovanjem. Hkrati bo zanimivo branje za vse navdušence nad kulturnimi vrednotami alpskega območja.

David Bole

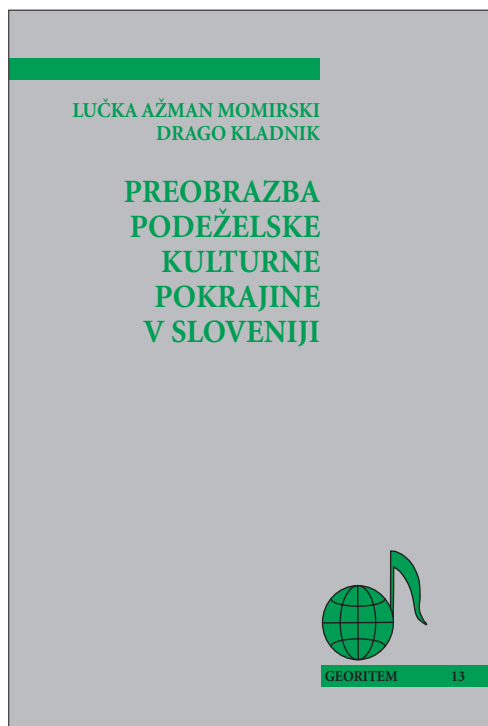
Lučka Ažman Momirski, Drago Kladnik:
Preobrazba podeželske kulturne pokrajine v Sloveniji
Georitem 13

Ljubljana 2009: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 162 strani,
19 preglednic, 29 zemljevidov, 6 grafikonov, 20 fotografij, ISBN 978-961-254-141-5

Izhodišče predstavljene monografije temelji na spoznanju, da je dejansko stanje prostorskih razmerij, to je odnosov med posameznimi ustvarjenimi prostorskimi prvinami, čedalje slabše. Razloge za takšno stanje lahko med drugim najdemo v preveliki splošnosti programskih in prostorskih aktov. Posledica njihove posplošenosti je tudi nezmožnost dovolj natančnega prenosa z načrtovalske na projektno in izvedbeno raven. Zaradi tega je zaznati tudi odsotnost učinkovite kontrole izvajanja prostorskih določil. Nekatere pravkar omenjene vrzeli je poskusila zapolniti monografija z naslovom *Preobrazba podeželske kulturne pokrajine v Sloveniji*, ki, kot pravita avtorja »... *podaja večplastne odgovore na obseg in vzroke prostorskih, pa tudi družbenih, gospodarskih in fiziognomskih sprememb v kulturni pokrajini na slovenskem podeželju* ...«.

Monografija je rezultat dveletnega projekta, ki sta ga v okviru Ciljnega raziskovalnega programa Konkurenčnost Slovenije 2006–2013 financirala Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije in Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Ambicija obstoječe monografije je prikazati pokrajinske spremembe, ki nastajajo zaradi spremenjanja poselitve in posodabljanja kmetijstva: kakšne so te spremembe, v kakšnem obsegu se pojavljajo,

kakšni so dejavniki in prvine sprememb, kako lahko nanje vplivamo in do kolikšne mere jih lahko predvidimo. Podrobne raziskave so bile izvedene na treh tesnih območjih, k. o. Kožbana v občini Brda, k. o. Sela pri Hinjah v občini Žužemberk in k. o. Žalec in k. o. Gotovlje v občini Žalec, izbranih v različnih makropokrajinskih enotah in tako, da beležijo procese intenzifikacije in marginalizacije.

Monografija je razdeljena na 9 vsebinskih poglavij: uvod, geografski oris, zajem podatkov, določanje tipologije in vzrokov pokrajinskih sprememb, vrednotenje sprememb kulturne pokrajine, razvoj in naselbinski sistem – scenariji, predlogi splošnih in konkretnih smernic prostorskega razvoja, predlogi instrumentov za usmerjanje prostorskega razvoja in sklep.

Vsako testno območje je predstavljeno sistematično; geografskemu orisu sledita orisa krajinske podobe in ter kmetijstva in njegovega polpreteklega razvoja. Krajinska podoba je predstavljena prek poselitvenih vzorcev, ki so prikazani na 11 tematskih zemljevidih na ravni katastrskih občin in posameznih naselij za vsako testno območje. Kmetijstvo je prikazano z rabo tal: spreminjanjem načina kmetovanja, njegovim opuščanjem, razraščanjem gozda, širjenjem urbanizacije ter industrializacije. Dodatno je opisano podrobno stanje izbranih kmetij in razlogi za njihovo širitev. Krajinska regionalizacija in tipizacija obravnavanih območij pomenita nadgradnjo in dopolnitev obstoječe regionalne razdelitve krajinskih tipov v Sloveniji. Izbrana testna območja niso predstavljena uniformirano, ampak problemsko: tako je na primeru k. o. Kožbana celostno predstavljena problematika plazovitosti, na primeru drugih dveh testnih območij pa prostorske in funkcijske spremembe poseljenih zemljišč. Opredeljeni so tudi nekateri splošni problemi, ki nastajajo pri projektiranju novih objektov in prostorskih zasnov območij na podeželju.

Največja vrednost obstoječe monografije je v treh različnih scenarijev prostorskega razvoja, predlogih splošnih in konkretnih smernic glede širitve naselij ter usmeritvah za varovanje in urejanje posameznih krajinskih enot na lokalni ravni.

Pričujoča monografija je odličen primer, ki kaže na plodovitost interdisciplinarnega sodelovanja (arhitektura, geografija, agronomija) pri načrtovanju regionalnega razvoja in izboljšanju gospodarjenja s prostorom.

Mimi Urbanc

Marijan M. Klemenčič, Barbara Lampič, Irma Potočnik Slavič:
Kmetijstvo v občini Ljubljana: relikv ali razvojni potencial
GeograFF 3

Ljubljana 2008: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za geografijo, 149 strani, 28 preglednic, 25 zemljevidov, 7 grafikonov, 2 shemi, 17 fotografij, ISBN 978-961-237-276-7

V nasprotju z drugo knjigo v zbirki GeograFF, ki obravnava kmetijstvo na območju hitro razvijajočega se slovenskega glavnega mesta, je tretja knjiga namenjena obravnavi razvojnih potencialov obrobni podeželskih potencialov v naši državi. V izhodiščih so avtorji zapisali, da je obravnavani del slovenskega podeželja demografsko osiromašen in družbenogospodarsko šibek. Znotraj te splošne podobe pa se povsod pojavljajo posamezna zdrava razvojna jedra, ki pa so zelo občutljiva na širše socialne razmere, denimo omrežje šol in varstvenih ustanov. Njihova razvojna pomanjkljivost je prevladujoča finančna šibkost, ki onemogoča razvoj sodobnega podjetništva. Prav to je, poleg neznanja ali bolje rečeno neinformiranosti, največja razvojna ovira.

Podeželje 21. stoletja je raznolik, dinamičen, zapleten in globaliziran prostor; z raziskovalnega in življenjskega vidika ni zaprta in ustaljena kategorija in tudi ni geografsko omejeno. Sodobno podeželje tudi ni ločena prostorska, gospodarska, socialna, okoljska in kakšna druga, ampak povsem kompleksna kategorija. Kot takšno zahteva prostorsko majhne, a poglobljene raziskave, ki lahko v toku časa ob upoštevanju družbenogospodarskih sprememb pojasnijo njegovo preobrazbo in razvojne možnosti.

Neizpodbitno dejstvo je, da nove družbenogospodarske razmere in njihovi prostorski učinki terjajo bistvene spremembe v načinu gledanja in razumevanja sodobnega slovenskega podeželja.

V zvezi s tem sta recenzenta Jernej Zupančič in Vladimir Klemenčič v svoji oceni poudarila: »... *Monografija treh avtorjev predstavlja zaključeno, temeljno geografsko in temeljno znanstveno delo, osnovano na večletnem empiričnem delu, ki je iskalo odgovor na zapleten sklop vprašanj dinamičnega družbenega in prostorskega razvoja Slovenije v zadnjem desetletju. Z vztrajnim raziskovanjem strukturnih značilnosti so odkrili številne potencialne, a tudi pasti podeželskih območij. Toda prednost podeželskega prostora, če strnemo ugotovitve avtorjev, je v doseganju harmoničnega ravnovesja med prviniami (vsaj po videzu) tradicionalne kulturne pokrajine in inovacijami kvalificirane, zavedne in angažirane prebivalstvene strukture, kar vodi v vitalnost obsežnega dela podeželskih območij Slovenije...*«.

Publikacija, ki je opremljena tudi s seznamom uporabljenih okrajšav in stvarnim kazalom, je razčlenjena na vsega tri poglavja. Vsa imajo razmeroma pomenljive, rekli bi lahko kar poetične naslove, ki na prvi pogled ne razkrivajo in pomensko razmejujejo obravnavane tematike, kar pa nadomestijo »udarni« naslovi podpoglavij, ki jasno definirajo vsebinske poudarke. Tako prvo poglavje z naslovom Slovensko podeželje – sodobne želje v starih tirnicah? sestavljajo podpoglavja Proučevanje razvojnih dejavnikov na podeželju, Izbrana obrobna podeželska območja Slovenije in Terensko delo je ključ do razumevanja problemov na podeželju. Drugo poglavje Življenjska nemoč podeželskih struktur, ki je zlasti v drugem delu prevladujoče analitsko, je vsebinsko najbolj razčlenjeno, saj ga sestavlja sedem podpoglavij: Soodvisnost med mestom in podeželjem, Spremenjena politika razvoja podeželja, Sodobna vloga kmetijstva na slovenskem podeželju, Demografska (ne)živost obrobnihi podeželskih območij Slovenije, Družbenogeografska sestava prebivalstva ter Vsebina in funkcija podeželja z vidika lokalnega prebivalstva. Rekli bi lahko, da je to poglavje izhodišče za sintezna, s pogledom na prihodnost prežeta spoznanja, ki jih ponuja zadnje, tretje poglavje z naslovom Razvojne priložnosti obrobnihi podeželskih območij Slovenije. Sestavljajo ga podpoglavja Ekološko kmetijstvo, Dopolnilne dejavnosti na kmetiji, Tipološka členitev slovenskega podeželja ter Razvojne težnje in procesi (obrobnihi) podeželskih območij.

Če se omejimo le na tipološko členitev podeželja, lahko pridemo do spoznanja, da avtorski prispevek predstavlja družbenogospodarska tipologija »problemskega« podeželja, izvedena na podlagi petih kazalnikov z ustreznimi merili: starostne sestave prebivalstva, vitalnosti gospodinjstev, velikosti gospodinjstev, izobrazbene sestave in aktivnosti prebivalstva. S celovitim vrednotenjem so avtorji obravnavana območja razvrstili v tri skupine, ki so jih poimenovali podeželje dobrihi priložnosti, zastajajoče podeželje in odmirajoče podeželje.

Kot obrobna podeželska območja so podrobneje preučena (navedena so v enakem zaporedju kot v knjigi) Goričko, Murska ravan, Haloze, Posotlje, Suha krajina, Bela krajina, Zgornja Savinjska dolina, Loški potok, Zgornje Posočje in Goriška brda. Vseh deset navedenihi območij je bilo vključenih v raziskavo Strukturni problemi in razvojni izzivi slovenskega podeželja v evropski razsežnosti, ki je bila izvedena v okviru Ciljnega raziskovalnega programa Konkurenčnost Slovenije 2001–2006. Opravili so jo sodelavci Oddelka za geografijo Filozofske fakultete in Inštituta za agrarno ekonomiko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani ter Inštituta za trajnostni razvoj.

Povprečno je bilo na vsakem območju podrobneje preučenihi med 6 in 10 naselij, kjer so bile izvedene terenske raziskave. Skupaj je bilo sistematično obdelanihi 73 naselij, ki so imela leta 2007 skupno 9754 prebivalcev. V analizo je bilo zajetega 46,8% tamkajšnjega prebivalstva. Ob tem je bilo z namenom analize vitalnosti izvedenihi več kot 1300 anket po gospodinjstvih, v le malo manj kot 1000 gospodinjstvih je bila izvedena anketa o razvojnihi problemih in priložnostihi, kot jih vidi domače prebivalstvo, na 64 anket so odgovorili nosilci dopolnilnihi dejavnosti na kmetiji, 79 kmetij pa je bilo vključenih v anketiranje energetske intenzivnosti. Podatki, pridobljeni s terenskim delom, predstavljajo ažuriranje in nadgradnjo obstoječihi podatkovnihi baz, dodajajo nujno potrebno realno sliko o stopnji intenzitete pojavov in procesov na izbranihi območjih slovenskega podeželja ter problemsko dopolnjujejo obstoječe kartografske prikaze.

Razvojno problemska območja predstavljajo težišče predstavljene raziskave, čeprav se avtorji na mnogih mestih lotevajo problematike celotnega slovenskega podeželja. Pri tem kot ključne razvojne probleme izpostavljajo demografske in okoljske probleme, zemljiško-posestno razdrobljenost, prepuščenost prebivalstva lastni kapitalski, organizacijski in podjetniški »nemoči«, razkranjanje vaške skupnosti in neuskladjeno delovanje razvojnih dejavnikov.

Čeprav ob bežnem pregledu izgleda, da je publikacija sestavljanka problemskega paberkovanja, gre avtorjem priznati, da jim je ob izpostavitvi, funkcijski opredelitvi in prostorski umestitvi ključnih razvojnih dejavnikov uspelo dokaj celovito predstaviti izrazito kompleksno problematiko, pri čemer so se naslonili tudi na najnovejša teoretska spoznanja, ki prežemajo obravnavo tovrstne problematike v razvitih deželah sveta.

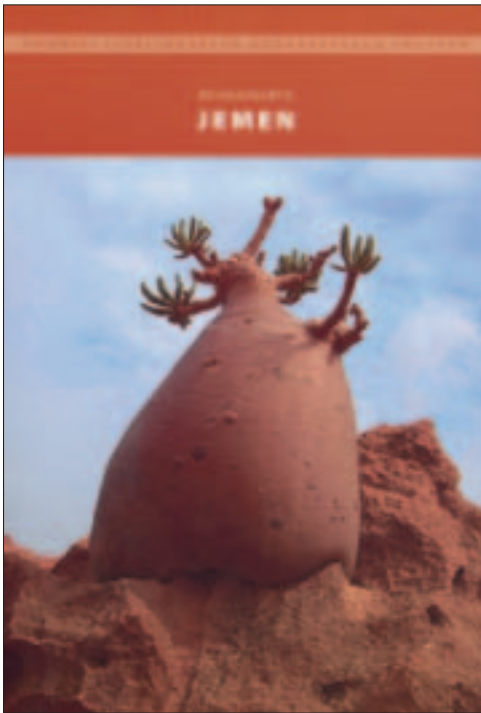
Drago Kladnik

Bojan Erhartič:

Jemen

Vodniki Ljubljanskega geografskega društva

Ljubljana 2009: Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC, 154 strani, 84 fotografij, 16 zemljevidov, 3 grafi, 3 preglednice, ISBN: 978-961-254-151-4

Država Jemen, ki leži na skrajnem jugozahodnem delu Arabskega polotoka, velja za zibelko starodavnih civilizacij, deželo kraljice iz Sabe, prepleteno s tradicionalnimi karavanskimi potmi začimb in dišav, kjer se prostrane puščave prepletajo z oazami in suhimi dolinami nekdanjih vodotokov. Tokrat imamo pred seboj vodnik o Jemnu, plod prvomajske ekskurzije Ljubljanskega geografskega društva, ki je potekala v letu 2009.

Uvodni del vodnika nas seznani s temeljnimi podatki o Jemnu. Sledi poglavje o naravnogeografskih značilnostih Jemna, katere zaznamuje razgibano površje z živahnimi tektonskimi procesi, ki so vplivali na geološki in geomorfološki razvoj države. V nadaljevanju avtor opisuje podnebne značilnosti države, velik poudarek nameni vodni oskrbi. Voda namreč v tem delu sveta predstavlja vedno večje razkošje. Razmerje med razpoložljivo vodo in njeno porabo kaže na velik primanjkljaj, ki se z leti le še povečuje.

Jemen je država, prepredena z bogato kulturno in zgodovinsko dediščino. Čeprav je med najrevnejšimi državami na svetu, je bil v antičnem svetu izredno slaven in cenjen. V poglavju o zgodovini avtor na slikovit in iskričast način opisuje razvoj Jemna vse od antike do današnjih dni. Sledi poglavje o prebivalstvu, kjer bralec spozna starostno in etično sestavo prebivalstva. Jemen velja za eno izmed prebivalstveno najhitreje rastočih držav na svetu. Po mnenju avtorja so izboljšane zdravstvene in higienske razmere ter tradicionalno velika jemenska družina glavni razlogi za velik naravni prirastek, ki se bo, kot kaže, še povečeval.

Naravnogeografski, družbenogeografski in zgodovinski oris zaokroži avtor s prikazom gospodarskih značilnosti države. Jemen se zaradi slabih gospodarskih razmer uvršča med najrevnejše države bližnjega vzhoda. Šibko jemensko gospodarstvo s skromnimi možnostmi za kmetijstvo in s skromno industrijo je namreč v veliki meri odvisno od izvoza črnega zlata. Gospodarstvo si je s prihodki od nafte in mednarodno pomočjo sicer v zadnjih letih opomoglo, a državo še vedno pestijo hitra rast prebivalstva in velika brezposelnost. Zaradi velike odvisnosti izvoza od črnega zlata in nezadostnih vlaganj v ostale gospodarske panoge, je po avtorjem mnenju hitrejši gospodarski razvoj vprašljiv tudi v prihodnje.

Knjiga, ki predstavlja pomemben prispevek k bogatitvi znanj iz regionalne in turistične geografije, se nadaljuje z opisom priporočene poti. To so člani Ljubljanskega geografskega društva prepotovali v dobrih dveh tednih. Priporočena pot je avtorja ter udeležence vodila iz Sane, glavnega mesta Jemna, v puščavsko notranjost države. Sledil je ogled domnevnega templja kraljice iz Sabe, slovitega Maribskega jezua ter dveh suhih dolin Hadramaut in Doan. Na zahodu države so pot nadaljevali prek Jemenskega višavja, iz Adna prek Taiza do obal Rdečega morja. Zadnji del potovanja po celinskem delu Jemna pa se je zaključil z obiskom Tihame ter s prečanjem gorovja Haraz proti Sani. Ostali del poti je bil namenjen spoznavanju Sokotre, samotnega otoka ob Afriškem rogu, ki je znan zlasti po svojevrstnem rastlinstvu in živalstvu.

Kakovostni podatki, ki jih avtor podaja v prvem delu vodnika, ter nazoren opis priporočene poti so izredno dragoceni, saj so pomemben vir še tako zahtevnemu bralcu in popotniku. Publikacijo odlikuje nazoren slog pisanja ter izjemno fotografsko gradivo, ki nas navdaja z občutkom pestrosti in raznolikosti države. Nedvomno bo vodnik med geografi in drugimi zainteresiranimi bralci deležen velikega odziva.

Vodnik Jemen, ki je izšel v okviru zbirke vodnikov Ljubljanskega geografskega društva, je napisan poljudno in dovolj zanimivo ter je velik doprinos k tovrstni geografski literaturi. Publikacija je bogato opremljena s kartografskim in slikovnim gradivom, ki poleg naravnogeografskih, družbenih in gospodarskih značilnosti dežele prikazuje tudi priporočeno pot potovanja oziroma podroben potek poti ekskurzije. Fotografsko gradivo so poleg avtorja prispevali še Robert Brglez, Kristof Kranjc in Vojislav Likar, kartografske prikaze pa je pripravil Rok Ciglič. Knjigo je uredil Drago Kladnik. Vodnik je Ljubljansko geografsko društvo izdalo v sodelovanju z založbo ZRC.

Katarina Polajnar Horvat

Aleš Smrekar (urednik)

Okoljsko poročilo z dodatkom za širitev igrišča za golf v Lipici

Ljubljana 2009: ZRC SAZU, Založba ZRC, 200 strani, 135 slik, ISBN 978-961-254-136-1

Okoljsko poročilo z dodatkom za širitev igrišča za golf v Lipici (v nadaljevanju: okoljsko poročilo) je rezultat Projektne naloge za izdelavo okoljskega poročila za Načrt ureditve Kobilarne Lipica – 2. del, ki jo je naročilo Ministrstvo za okolje in prostor februarja 2008. Kobilarna Lipica je skupaj s kultivirano

kraško krajino, čredo konj lipicanske pasme ter stavbno in umetnostno dediščino razglašena za kulturni spomenik državnega pomena. V okviru Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti je pri nalogi sodelovalo 31 sodelavk in sodelavcev z Geografskega inštituta Antona Melika, Biološkega inštituta Jovana Hadžija, Inštituta za raziskovanje krasa in Sekcije za interdisciplinarno raziskovanje v humanistiki ter še štirje zunanji sodelavci. Jedro poročila sestavljata okoljsko poročilo in presoja sprejemljivosti vplivov izvedbe načrta na varovana območja.

V začetnem delu poročila je predstavljena prva varianta Načrta prostorskih ureditev za zavarovano območje Kobilarna Lipica – 2. faza z dne 29. 10. 2008, ki ga je pripravilo podjetje Urbana, d. o. o. Načrt je v okviru obstoječega igrišča za golf predvideval ureditev treh dodatnih igralnih polj, 6 igralnih polj pa naj bi na novo uredili na zemljiščih, ki naj ne bi bila primerna za rejo konj. Pred izvedbo načrta je bilo treba preučiti predvidene posega na zavarovano območje Kobilarna Lipica ter opredeliti in ovrednotiti potencialne vplive načrta na okolje.

Ker območje načrta sega na del varstvenega območja Natura 2000, je bilo treba izvesti še presojo sprejemljivosti vplivov izvedbe plana na varovana območja in sicer na navedene evropsko pomembne ogrožene in zavarovane rastlinske in živalske vrste ter habitatne tipe. Dodatno je območje načrta del oblikovane naravne vrednote Lipica – pašniki in gozdovi, znotraj območja se nahajata dve naravni vrednoti – nahajališče fosilov in opuščeni premogovnik pri Lipici ter jama. Poleg tega je območje načrta tudi del ekološko pomembnega območja Kras.

Najpomembnejši prispevek avtorjev in hkrati osrednji del okoljskega poročila predstavlja oblikovanje okoljskih ciljev načrta, meril vrednotenja ter metodologije ugotavljanja in vrednotenja vplivov izvedbe načrta na naslednje segmente: tla, vodo, podnebje, zrak, naravo, krajino, kulturno dediščino, prebivalstvo in njihovo zdravje ter na varovano območje. Avtorji so izhajali iz veljavne zakonodaje, ratificiranih mednarodnih pogodb in drugih pravnih aktov ter načrtov s področja urejanja prostora, varstva okolja, ohranjanja narave, kmetijstva, gozdarstva in varstva kulturne dediščine. Vsak od zgoraj našte-

tih segmentov je podrobno opredeljen (1) z okoljskimi cilji, kazalci stanja okolja, merili in metodami vrednotenja vplivov načrta, (2) z opisom obstoječega izhodiščnega stanja in obstoječe obremenjenosti okolja, (3) s podatki o ugotovljenih vplivih in njihovo presojo, (4) s čezmejnimi vplivi, (5) z omilitvenimi ukrepi in (6) z izbranimi kazalci za spremljanje stanja okolja.

Poglobljena analiza je pokazala, da bi izvedba Načrta prostorskih ureditev za zavarovano območje Kobilarna Lipica izrazito negativno vplivala na številčno in vitalno populacijo bukovega kozlička, ki spada med kvalifikacijsko vrsto Natura 2000. Omenjena vrsta živi v sklenjenem sestoju zrelega in starega hrastovega gozda, kamor je bila predvidena širitev igrišča za golf. Poleg tega bi s predvideno širitvijo igrišča za golf prišlo do širitve travnikov (predvsem intenzivno vzdrževane zelenice) na račun gozda in posledično do fragmentacije sedaj enotnega gozdnega prostora. Pretirano negovanje travnatih površin z gnojili, sredstvi za varstvo rastlin in neprimernim namakanjem, bi lahko povzročilo obremenilne vplive na tla in vodo. Na večino ostalih zavarovanih vrst rastlin in živali ter naravnih vrednot predvideni poseg ob upoštevanju omilitvenih ukrepov ne bi imel bistvenega vpliva. Za ohranitev populacije bukovega kozlička so zato avtorji načrtovalcu predlagali izločitev 17 ha sklenjenega sestoja zrelega hrastovega gozda iz nadaljnjih posegov.

Čeprav prva ocena načrtovanega posega pokaže negativen vpliv tudi na pokrajino, saj igrišče za golf izvorno ni povezano z Lipico in kot tako ne sledi tipičnemu pokrajinskemu vzorcu, bi premišljeno urejeno in prostorsko umeščeno igrišče za golf lahko izkoristili pri ohranjanju lipiške kulturne pokrajine. Pokrajino, ki je bila od konca 16. stoletja, ko je bila ustanovljena dvorna kobilarna, rezultat tesnega prepleta človeka in narave ter načrtnega gospodarjenja s prostorom, so zaznamovali gozdni pašniki z redkim starim drevjem, suhi zidovi, kali ter drevoredi. Z neustreznim gospodarjenjem in nazadovanjem konjereje, ki je sledilo propadu Avstro-Ogrske, pa se je začela omenjena pokrajina zaraščati. Proces zaraščanja se še nadaljuje.

Avtorji kot eno od možnosti revitaliziranja kulturne pokrajine s tem pa tudi ohranjanja naravne in kulturne dediščine (na primer ohranitev suhih zidov in vzdrževanje kalov) predlagajo, da se med igralnimi polji oblikuje površine, na katere se zasadi avtohtone listavce. Tako oblikovane površine bi spominjale na nekdanje gozdne pašnike z redkim drevjem. V tem oziru igrišče za golf ne pomeni nujno le degradacije kulturne pokrajine in značilnih habitatov. Avtorji so predlog podkrepili s predstavitev primeru dobre prakse ureditve štirih igrišč za golf na Portugalskem, od katerih nekatera igrišča (na primer Morgado do Ranguero, Morgado Alamos) uspešno združujejo tradicijo, varovanje narave in razvoj območja.

Na podnebne dejavnike, zrak ter prebivalstvo in njihovo zdravje izgradnja igrišča za golf ne bi imela bistvenih vplivov.

Poleg že omenjenega predloga izločitve 17 ha velikega območja sklenjenega hrastovega gozda so avtorji načrtovalcu predlagali številne omilitvene ukrepe, ki bodo zmanjšali ostale negativne vplive predvidenega posega in jih je treba vključiti v Odlok o Načrtu ureditve Kobilarne Lipice. Pripravljaec načrtov je predlog upošteval in 4. 11. 2008 podal novo različico načrta imenovano Varianta II.

Poročilo je izšlo v tiskani ter elektronski obliki in je prosto dostopno na naslovu http://giam.zrc-sazu.si/sites/default/files/lipica_koncno_p.pdf. Je pregledno in jasno urejeno, bralca pa zmoti nekonsistentna raba pojmov krajina/pokrajina, za kar pa ne gre kriviti avtorjev, ki so zgolj korektno navajali trenutno veljavno uradno zakonodajo. Poročilu sta dodani Matriki za ugotavljanje vpliva na posebno varstveno območje Kras – SPA Kras in potencialno posebno ohranitveno območje Kras – pSCI Kras za Varianta I in II. Kot tako lahko služi kot primer dobre prakse usklajevanja različnih interesov v prostoru. Raba prostora predstavlja enega bolj konfliktnih področij, zato predvidevamo, da se bo v prihodnje potreba po usklajevanju in iskanju optimalnih rešitev na področju varovanja okolja ter ohranjanja naravne in kulturne dediščine še povečala.

Mateja Šmid Hribar

Zdravko Mlinar: Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi, 1. knjiga, Prostorsko-časovna organizacija bivanja: raziskovanja na Koprskem in v svetu

Ljubljana 2008: Fakulteta za družbene vede, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 15 tabel, 54 grafikonov, 107 slik, ISBN 978-961-235-348-3

Knjiga izpod peresa sociologa, zaslužnega profesorja in akademika predstavlja spoznanja o dolgoročnih trendih sprememb v vsakdanjem bivalnem okolju. Za razliko od postmodernističnih razlag, da danes ni več mogoče načrtovati sprememb za prihodnost, avtor prikazuje številne predvidljive procese v luči osamosvajanja človeka kot posameznika in globalne družbe. Osamosvajanje je skupni imenovalec sprememb v gospodinjstvih, družinah in stanovanjih. Kot ugotavlja avtor, se povečuje delež samskih gospodinjstev, nove potrebe v družinah z dvojnimi karierami, pojavljajo se vedno večje stanovanjske površine na osebo in podobno. Z razširjanjem rabe nove informacijsko komunikacijske tehnologije človek sprošča svojo prostorsko in časovno omejitev. Informatizacija pa ne pomeni povečanja nevezanosti na fizično okolje, saj posredno prek telesne pasivizacije in odtujitve od narave dejansko še povečuje potrebo po aktivni rekreaciji. Avtor zaznava, da se povečuje bogastvo raznovrstnosti povezovalnih in kombinacij bivanja, dela, rekreacije, upravljanja in prometa, ki presegajo dosedanje ločevanje notranje homogenih prostorskih enot mest.

Ta knjiga naj bi prispevala k ozaveščanju o tem, kako se povečuje raznovrstnost življenjskih situacij in oblik bivanja, ki bistveno presegajo predstavo o klasičnem družinskem bivališču. Avtor ugotavlja, da se vedno bolj briše razlika med stalnim in začasnim bivanjem, kar pa ne preseneča, saj so v knjigi predstavljeni številni primeri raziskav na Koprskem. Knjiga poskuša razširjati horizonte mišljenja v prostoru in času, hkrati pa podomačiti razumevanje abstraktnih kategorij kot sta globalizacija in informatizacija ter jih približati na raven vsakdanjega bivalnega okolja. Nekdanje ločevanje, kot pravi avtor, na »dom in svet«, kot dveh ločenih svetov, se vse bolj umika s tem, ko prihaja do posvetovljanjevanja domačega in podomačevanja svetovnega okolja. Avtor je kritičen do prostorskega načrtovanja

v praksi, ki se po njegovem pretežno ukvarja s fizičnimi strukturami grajenega okolja in se nagiba k statičnosti. Tehnološke spremembe pa prehitevajo ne le zavest prebivalcev nasploh, ampak tudi strokovnjakov. Slednji torej ne usmerjajo, ampak bolj ali manj sledijo in zaostajajo za spremembami. Številne polprazne stanovanjske hiše po Sloveniji opozarjajo na napačna pričakovanja in predvidevanja ljudi, ki ne upoštevajo predvidljivih procesov.

V knjigi je še posebej velika pozornost namenjena strukturi prebivalcev z vidika bivalnega okolja, kjer se avtor ukvarja na primer z zapostavljenostjo otrok, omejenimi možnostmi za osamosvajanje mladih, s posebnostmi bivanja študentov, žensk, ostarelih, bolnikov, samcev, odvisnikov, brezdomcev in številnih drugih. Kakovost te knjige je v časovni razsežnosti bivanja, v spreminjanju razmerja med starim in novim, v prehodu od zapoznelega reagiranja k vnaprejšnjemu delovanju ter v videnju prenavljanja grajenih struktur in oživljanju mest. Avtor se še posebej pogloblja v raziskovanje prostorske mobilnosti ljudi, kjer se sprašuje ali je na vidiku konec stalnega bivališča, kako se spreminja razmerje med stanovalci in obiskovalci, kako so dostopne dobrine v velikih nakupovalnih središčih zunaj mestnih jeder ter kako življenje uhaja iz krajev na pota in v omrežja.

Tej knjigi, ki obravnava bivalno okolje, bosta po avtorjevi navedbi sledili še dve, pri katerih bo šlo za prenos poudarka od bivalnega k integralnemu, od fizičnega k virtualnemu, od pasivnega k ustvarjalnemu in od lokalnega h globalnemu. Že ta knjiga pa prispeva k zblizanju med različnimi temeljnimi strokami, med katerimi bi še posebej lahko izpostavili sociologijo, arhitekturo in geografijo.

Aleš Smrekar

Marko Snoj:

Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen

Ljubljana 2009: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Modrijan založba d. o. o.

in Založba ZRC, 603 strani, 1 zemljevid, ISBN 978-961-241-360-6 (Modrijan)

Skoraj vsak geograf se slejkoprej znajde v položaju, ko ga zanima izvor določenega zemljepisnega imena. Včasih se povpraša po izvoru imen znanih pglavitnih svetovnih pojavov oziroma topografskih objektov, spet drugič bi rad kaj več zvedel o imenih, ki jih srečuje v neposredni okolici. Vsem tovrstnim radovednežem je namenjen predstavljeni slovar, saj v njem najdemo tako nabor razlag nastanka številnih krajevnih in tudi nekaterih drugih zemljepisnih imen (gora, rek, pokrajin) s slovenskega narodnega prostora, ki jih dopolnjujejo razlage poimenovanj pglavitnih geografskih pojavov v svetovnem merilu. Zajetna knjiga je pomemben prispevek k poznavanju slovenskih zemljepisnih imen in ob pozornejšem prebiranju tudi nepogrešljiv pripomoček k njihovi ustrezni rabi.

Je že tako, da so (pre-)mnogi prepričani, da problematiko zemljepisnih imen dovolj dobro obvladajo, zato se rabe zemljepisnih imen lotevajo po izkustvu, inerciji, prevečkrat tudi zgolj po občutku. Rezultat je seveda neenotna raba zemljepisnih imen, ki se ne kaže le v vsakdanjem ustnem izražanju, ampak tudi v raznolikih navajanjih mnogih zemljepisnih imen tako v atlasih kot v učbenikih, strokovnih publikacijah in nenazadnje tudi v sredstvih javnega obveščanja. Dejansko gre za zelo kompleksno tematiko na stičišču jezikoslovja, zemljepisa, zgodovine in geodezije oziroma kartografije, ki zahteva vsestransko znanje in poglobljeno obravnavo, kjer ima pomembno mesto etimološki vidik. Etimologija je namreč veda, ki raziskuje zgodovino besed, njihov izvor in prvotni pomen, na drugi strani pa izraz pomeni razlago izvora kake besede, ki se nanaša na to vedo (Veliki slovar tujk 2002).

Avtor je izkušen etimolog, ki je doktoriral iz indoevropskega primerjalnega jezikoslovja in med drugim zakladnico slovenskega slovaropisja obogatil s Slovenskim etimološkim slovarjem (1997, 2003). Že prej je sodeloval pri nastajanju Bezlajevega Etimološkega slovarja slovenskega jezika I–V (1977, 1982, 1995, 2002, 2007).

Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen je knjiga, ki skuša odgovoriti na vprašanja, od kod izvirajo slovenska krajevna, pokrajinska, gorska in vodna imena, kakšni sta njihova zgodovina in predzgodovina ter kaj so prvotno pomenila. Ker je njena vsebina zelo celovito, pregledno in zgoščeno predstavljena na hrbitišču knjige, je najbolje, če kar povzamemo tamkajšnji zapis:

»... V uvodnem delu (35 str.) sta prikazana namen in zgradba slovarja, orisana so merila za izbor geselskih iztočnic, slovenska zemljepisna imena so razvrščena v skupine, ki so pomembne za etimologijo, nakazane so tudi osnovne metode etimološkega raziskovanja naših zemljepisnih imen. Ta del vsebuje še slovarček nekaterih strokovnih imenoslovnih in etimoloških izrazov, seznam okrajšano navedene literature in seznam uporabljenih krajšav ter simbolov.

V prvem slovarskem delu (452 str.) je v 1650 geselskih sestavkih prikazana jezikovna zgodovina in predzgodovina pomembnejših zemljepisnih imen na področju Republike Slovenije in našega zamejstva. Namen geselskih sestavkov je prikazati izvor naših zemljepisnih imen in ugotoviti, kaj so prvotno označevala ali pomenila. V geselskih sestavkih tega dela je etimološko razloženo ali vsaj osvetljeno 4021 naših in 2629 tujih zemljepisnih imen, 1549 naših priimkov in ob tem nekaj tujih.

Drugi slovarski del (45 str.) na praviloma preprostejši način v 208 geselskih sestavkih etimološko razlaga zemljepisna in nekaj drugih imen zunaj slovenskega narodnega prostora, predvsem imena celin, oceanov, evropskih držav in njihovih glavnih mest, ob tem pa tudi imena nekaterih narodov, ljudstev in njihovih skupin.

Kazalo (58 str.) prinaša vsa naša in sodobna tuja zemljepisna in osebna imena, ki so prikazana v obeh slovarskih delih, skupaj 8855 enot...«.

Morda bi kazalo omeniti še zemljevid slovenskega narodnega prostora in narečnih skupin na predlistu, ki okvirno predstavlja obravnavano ozemlje, čeprav je ob skrbnejšem pregledu razvidno, da nekatera zemljepisna imena segajo tudi onkraj v njem zarisanih meja.

Sicer pa je avtor v uvodu zapisal, da slovensko imenoslovje žal še ni tako razvita veja etimološke znanosti, da bi slovar lahko bil zgolj povzetek že objavljenih dognanj, zato marsikateri geselski sestavek prinaša izvirno razlago. Tudi spoznanja, povzeta po že objavljenih delih, so mnogokrat prikazana z dodano ali odvzeto vrednostjo. To pomeni, da so razlage na podlagi prej neznanih ali prezrtih dejstev lahko dvignjene na višjo spoznavno raven, ali pa, da je izvirna argumentacija okrnjena v prid jasnejšemu prikazu. Zaradi tega so praviloma izpuščeni tudi vsi objavljeni, po avtorjevi presoji neznanstveno utemeljeni poskusi razlage.

Po avtorju je največja pomanjkljivost slovarja dejstvo, da etimološko obravnava le 4021 slovenskih zemljepisnih imen, kar naj bi bilo približno 17 % vseh. Pri oceni tega deleža ni povsem jasno, katera imena je imel v mislih, saj je znano, da je ob upoštevanju ledinskih imen samo na ozemlju Republike Slovenije okrog 200.000 poimenovanih topografskih objektov in geografskih pojavov.

Pri izboru obravnavanih imen se je avtor naslonil na objektivno merilo, to je na obravnavo ali vsaj osvetlitev imena vseh naselij v Republiki Sloveniji, ki so imela po popisu leta 1991 več kot 500 prebivalcev. Seveda so obravnavana tudi nekatera imena mnogo manjša naselja. Druga merila za izbor so subjektivna ali kako drugače nesistemska. K avtorjevi odločitvi za uvrstitev v knjigo so pripomogli predvsem širši sloves kraja, pokrajine, vode ali gore, obravnava v dosedanji imenoslovni etimološki literaturi in njegovo osebno poznavanje etimološke razlage določenega imena.

Izbrana imena so obravnavana v abecedno razvrščenih geselskih sestavkih. Ta so zelo sistematično predstavljena, tudi z za geografa pomembnimi podatki, kot so koordinate in v primeru vzpetin nadmorske višine, kar je žal manj dosledno izpeljano. Imena so razčlenjena po zvrsteh. Pri iskanju in pravilnem razumevanju tematike je v veliko pomoč kazalo, kjer so z različnimi tipi pisave abecedno razvrščena vsa v slovarju zapisana zemljepisna in osebna imena ter imena tistih narodov in ljudstev, ki niso neposredno izpeljana iz obravnavanih zemljepisnih. Zemljepisna imena so natisnjena pokončno, preostala ležeče. Imena s slovenskega narodnostnega prostora so natisnjena z večjimi črkami kot tuja imena ter slovenska imena na tujem (eksonimi). Imena, ki so geselske iztočnice, so natisnjena polkrepko.

Naj za boljšo predstavnost vsebine navedem vse geselske iztočnice z začetno črko O iz prvega slovarskega dela, ki obravnava imena iz Republike Slovenije in zamejstva: Občine, Obir, Oblica, Obloke, Obrh, Obrije, Obrov, Obrše, Odranci, Ohonica, Ojstrica, Ojstriška vas, Okoslavci, Okrešelj, Olešče, Olimje, Olševa, Olševek, Opčine, Oplotnica, Orehovica, Orle, Orlica, Ormož, Ortnek, Ortnice, Osek, Osilnica, Oskoršnica, Oslica, Osojane, Osolnik, Osp, Osredek, Ostrog, Ostrožnik, Oštrc, Otalež, Otavnik, Otiški Vrh, Otočec, Ovsišje, Ozeljan in Ožbalt. Tem se v drugem slovarskem delu, namenjenem razlagi etimologije imen zunaj slovenskega narodnega območja, pridružijo: Obri, Oceanija, Oglej, Ogri, Olimp, Orient in Oslo.

Zadnjenavedeni geselski sestavek Oslo je videti takole (krajšave so razložene na straneh 37–39):

Oslo -a m (kraj. im. na Norveškem), v *Oslu*, prid. *óselski*, preb. im. *Óselčan*, -ka.

Prevzeto iz norv. *Oslo*. V srlat. se mesto imenuje *Ansloga*, v stnord. virih pa sprva *Ásló* in kasneje *Ósló*. Po požaru leta 1624 so ga obnovili in v čast tedanjemu kralju Kristijanu IV. preimenovali v *Christiania*, od l. 1877 pisano *Kristiania*, l. 1924 pa ponovno uvedli staro ime *Oslo*. Prvotno stnord. ime je zloženo iz stnord. *ás* 'gorski hrbet', današnje norv. *ås* (s čimer je mišljen zdajšnji Ekeberg) ali stnord. *ás* 'bog, božanstvo' (< germ. **ansuz*), in stnord. *ló*, 'travnik, ravnica'. Ime je torej prvotno pomenilo 'travniška ravnica pod gorskim hrbtom' ali 'božja travniška ravnica'.

[Http://en.wikipedia.org/wiki/Oslo](http://en.wikipedia.org/wiki/Oslo) (11. junij 2007); Room, DN, 395. Ási so velika družina germ. bogov vojne in oblasti, v katero spadajo med drugimi Tor, Odin in Tir. Simek, LMG, 25 ss. navaja več skandinavskih kraj. im., ki vsebujejo ime tega boga, ne navaja pa kraj. im. Oslo.

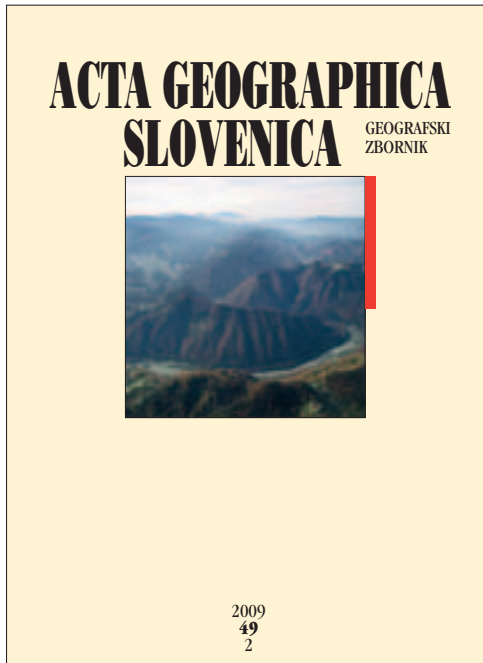
To geslo je namenoma v celoti zapisano zato, da je morebitnemu bralcu knjige lažje predstavljivo, s kakšnim bogastvom informacij bo imel opravka. Pri tem je treba še enkrat poudariti, da so zemljepisna imena s slovenskega narodnega prostora obravnavana še bistveno bolj poglobljeno in celovito.

Drago Kladnik

Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik 49-2

Ljubljana 2009: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, sozaložnik SAZU, 248 strani, ISSN 1581-6613

V prvi številki letošnjega Geografskega vestnika (81-1) smo pri predstavitvi prve letošnje številke Acte geographice Slovenice/Geografskega zbornika (49-1) zapisali, da je reviji v tem letu uspelo, da so v t. i. *Science Citation Index Expanded* vpisali vse njene članke od vključno letnika 43 (2003). Za vse

članke teh letnikov je revija pridobila tudi t. i. DOI-je. Več o tem si lahko preberete v Geografskem vestniku 80-1 (2008) ali 81-1 (2009).

Tokratna številka prinaša osem prispevkov s področij geomorfologije, geografskih informacijskih sistemov, trajnostnega razvoja, zemljepisnih imen, okoljske geografije in geografije turizma.

Prvi je prispevek Uroša Stepišnika z Oddeleka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani z naslovom »Aktivni in reliktni vršaji kontaktnega krasa Vrhpoljskih brd, Slovenija«. Članek govori o kontaktnem krasu na Vrhpoljskih brdih, kjer avtor loči dva tipa vršajev na karbonatni podlagi: aktivne in fosilne. Predstavljene so geomorfološke in morfometrične značilnosti obeh tipov vršajev ter možni mehanizmi oblikovanja in preoblikovanja fosilnih vršajev.

Drugi je prispevek srbskega kolega Predraga Djurovića z Geografske fakultete Univerze v Beogradu o »Rekonstrukciji pleistocenskih ledenikov na Durmitorju v Črni Gori«. V pleistocenu so bili na Durmitorju številni ledeniki. Avtor piše, da sta na vrsto ledenikov, njihovo število in smeri njihovega gibanja najbolj vplivala geološka sestava (karbonatna osnova) ter predledeniški kraški, delno pa tudi rečni relief. Avtor loči dve obdobji intezivnejše poledenitve. V času močnejše poledenitve, so ledeniki pokrivali kar 54 % območja, medtem ko so ob šibkejši poledenitvi zavzemali okrog 36 % površine Durmitorja.

Tretji je prispevek spodaj podpisanega z Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU z naslovom »Erozijski procesi v slovenski Istri – 2. del: erozijska žarišča«. Članek je nadaljevanje članka iz prve revijine številke leta 2009 (49-1), v katerem je bila obravnavana erozije prsti v slovenski Istri. Tokrat pa avtor na istem območju (porečje Dragonje) predstavlja geomorfno dogajanje na erozijskih žariščih. Predstavljene so: sproščanje flišnih kamnin s strmih golih pobočij (umikanje pobočij), premikanja flišnega drobirja po erozijskih jarkih in geomorfno dogajanja na meliščih.

Sledi prispevek Maura Hrvatina in Draga Perka z Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU z naslovom »Primernost Hammondove metode za določanje enot oblikovanosti površja v Sloveniji«. Avtorja sta se lotila morfološke delitve Slovenije s pomočjo svetovno znane klasifikacije ameriškega

geografa Edwina H. Hammonda. Metodo sta ustrezno priredila in za Slovenijo določila 19 enot oblikovanosti površja.

Peti je prispevek Jerneje Fridl, Mimi Urbanc in Primoža Pipana z Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU z naslovom »Pomen učiteljevega zaznavanja prostora v izobraževalnem procesu«. Članek govori o dojemanju prostora skozi prostorske zaznave, o nadgradnji ustaljenega konceptualnega znanja s terenskim delom in o možnosti apliciranja izbranih metod v učne procese. Avtorji pravijo, da bo ta cilj dosežen, ko se bodo posamezniki in družba zavedali, da je prostor omejena dobrina in je treba čim prej spremeniti odnos do njega, če ga želimo v duhu trajnostnega razvoja ohraniti tudi za prihodnje rodove.

Drago Kladnik z Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU je pisec šestega prispevka z naslovom »Prispevek k pomenski razmejivosti terminov endonim in eksonim«. Članek obravnava, kot pravi avtor, občutljiva razmerja med pomensko razmejivijo pojmov endonim in eksonim. Poleg dilem pri obravnavi transnacionalnih imen, to je imen geografskih pojavov, ki segajo čez ozemlja več držav, predstavi tudi dileme na narodnostno mešanih območjih. Te podrobneje obravnava na primeru krajevnih imen v Sloveniji in sosednjih držav.

Kemalettin Şahin z Oddelka za geografijo Univerze Ondokuz Mayıs (Turčija) je pisec predzadnjega prispevka z naslovom »Zaznavanje okoljskih problemov v javnosti v obalnem območju okrožja Samsun v Turčiji«. V zadnjih desetletjih je človek z različnimi dejavnosti vplival na izgled obale v okrožju Samsun in s tem spreminjal celoten obalni pas v tem območju. Avtor razpravlja o tem, kako prebivalci in uporabniki plaž razumejo in gledajo na okoljske probleme obalnega območja okrožja Samsun.

Osmi in hkrati zadnji prispevek te številke Acte geographice Slovenice/Geografskega zbornika sta napisala Marina Todorović in Željko Bjeljac z Geografskega inštituta Jovana Cvijića Srbske akademije znanosti in umetnosti z naslovom »Podeželski turizem v Srbiji kot koncept razvoja nerazvitih območij«. Avtorica pokaže značilnosti kmečkega turizma in njegov razvoj, ki je v Srbiji šele na začetku.

Vsi članki Acte geographice Slovenice/Geografskega zbornika letnika 49 (2009) kot tudi vsi ostali članki zadnjih petnajstih letnikov so brezplačno dostopni na revijini spletni strani: <http://ags.zrc-sazu.si/>.

Matija Zorn

